

Konspirationsteorier under COVID-19-pandemien i Danmark

Bengtsson, Mette; Hansen, Anna Schjøtt; Hartley, Jannie Møller; Kristensen, Jakob Bæk; Mayerhöffer, Eva; Ramsland, Tim

DOI:

[10.5281/ZENODO.5556012](https://doi.org/10.5281/ZENODO.5556012)

Publication date:

2021

Document Version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Bengtsson, M., Hansen, A. S., Hartley, J. M., Kristensen, J. B., Mayerhöffer, E., & Ramsland, T. (2021). *Konspirationsteorier under COVID-19-pandemien i Danmark*. Center for Nyhedsforskning, Roskilde Universitet. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5556012>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

FORFATTERE

Mette Bengtsson Anna Schjøtt Hansen Jannie Møller Hartley

Jakob Bæk Kristensen Eva Mayerhöffer Tim Ramsland

HVIDBOG

Konspirationsteorier under COVID-19-pandemien i Danmark

UDGIVELSESDATO: 15. NOVEMBER 2021
UDGIVER: CENTER FOR NYHEDSFORSKNING, ROSKILDE UNIVERSITET

ISBN: 978-87-995360-8-5
EAN: EAN 9788799536085
DOI: 10.5281/ZENODO.5556012

INDHOLDS- FORTEGNELSE

FORORD	5
SAMMENFATNING AF DE VIGTIGSTE RESULTATER	6
INTRODUKTION KONTEKST, DEFINITIONER OG FORMÅL	7
METODOLOGI EN TREDELT UNDERSØGELSE	12
UNDERSØGELSE 1 ARGUMENTATIVE TRÆK I KONSPIRATORISK RETORIK	14
UNDERSØGELSE 2 SPREDNING AF MISINFORMATION OG KONSPIRATIONSTEORIER PÅ SOCIALE MEDIER	17
UNDERSØGELSE 3 KONSPIRATIONSTEORIER I COVID-19-KRITISKE FACEBOOKGRUPPER	23
KONKLUSION OG DISKUSSION AF RESULTATERNE	28
BILAG	
REFERENCER	31

Forord

Denne hvidbog undersøger karakteren og udbredelsen af konspirationsteorier under COVID-19-pandemien i Danmark. Dens formål er at kvalificere den nuværende debat ved at undersøge fænomenet konspirationsteorier fra forskellige metodiske vinkler.

Dansksprogede facebookopslag er udgangspunktet for undersøgelsen. Først undersøger vi den konspiratoriske retorik i danske facebookopslag for at beskrive de typiske argumentative træk. Dernæst analyserer vi, hvordan indhold, der er blevet markeret som misinformation, har spredt sig på onlineplatforme, og hvorvidt indhold, der kan betragtes som konspiratorisk, har spillet en særlig rolle. Til sidst undersøger vi, hvorvidt omfanget af konspiratorisk indhold er steget i udvalgte coronakritiske facebookgrupper under pandemien. Hvidbogen tager ikke et specifikt normativt standpunkt i undersøgelsen af data, men tilstræber snarere at give en nuanceret og empirisk funderet vurdering af karakteren og udbredelsen af konspiratorisk tænkning i Danmark både i forhold til kvalitet og kvantitet.

Hvidbogen er udarbejdet i fællesskab af forskere, der er tilknyttet DataPublics og AlterPublics projekterne samt Center for Nyhedsforskning på Roskilde Universitet. Vi vil gerne takke Thomas Hedin og alle hos TjekDet for at give indblik i deres faktatjek-metoder samt bistand med indsamling af data. Vi vil også gerne takke Illum-fondet for økonomisk støtte til projektet.

Roskilde/København/Amsterdam, november 2021

Mette Bengtsson

Anna Schjøtt Hansen

Jannie Møller Hartley

Jakob Bæk Kristensen

Eva Mayerhöffer

Tim Ramsland

Mere information om projekterne bag kan ses her:

DataPublics (finansieret af Velux Fonden):

<https://ruc.dk/en/research-project/datapublics-transforming-journalism-and-audiences-age-datafication>

AlterPublics (finansieret af Carlsbergfondet):

<https://ruc.dk/forskningsprojekt/alternative-media-and-ideological-counterpublics>

Sammenfatning af de vigtigste resultater

- Konspiratoriske facebookopslag er ofte kendetegnet ved postulater, tegnargumenter og retoriske spørgsmål.
- Konspiratoriske facebookopslag er ofte omgærdet af følelsesladet og patosorienteret retorik med implicite udsagn om, at man bør frygte fremtiden.
- Coronakritiske facebookgrupper og alternative nyhedssider er centrale aktører i den online udbredelse af indhold, der er blevet markeret som misvisende eller falsk af den danske faktatjekorganisation TjekDet.
- Effekten af de aktører, der deler konspiratorisk indhold, er væsentlig mindre end effekten af de aktører, der spreder andre former for misinformation. Konspiratorisk indhold deles oftest af halvoffentlige konti, såsom individuelle facebookprofiler samt facebooksider og -grupper, der er oprettet før COVID-19-pandemien.
- Under 5% af alle kodede opslag i udvalgte corona-kritiske facebookgrupper er kategoriseret som konspiratoriske, og andelen af konspiratoriske opslag var højest i de tidlige stadier af pandemien.
- Kun 3% af de identificerede konspiratoriske opslag i de corona-kritiske facebookgrupper er blevet markeret som misvisende eller falske af eksterne faktatjekkere. Automatisk detektering af konspiratorisk indhold vanskeliggøres af de konspiratoriske opslags individualiserede karakter og af brugernes forsøg på at undgå algoritmerne.

Introduktion: Kontekst, definitioner og formål

Beretninger om borgere der er blevet bortført af rumvæsener, mordet på John F. Kennedy og månelandingen har typisk været noget af det, som konspirationsteoretikere har kastet sig over, men i nyere tid har terrorangrebene på World Trade Center og COVID-19-pandemien også været genstand for deres opmærksomhed. Generaldirektøren for verdenssundhedsorganisationen WHO, Tedros Adhanom Ghebreyesus, udtrykte i februar 2020 bekymring over den stigende mængde misinformation, der er i omløb i forbindelse med COVID-19-pandemien: "Vi bekæmper ikke kun en epidemi, vi bekæmper en infodemi. Falske nyheder spredes hurtigere og lettere end virussen selv og er lige så farlige."ⁱⁱ COVID-19-pandemien er eskaleret fra en simpel kamp mod en sygdom til en ophidset debat om, hvem der har retten og evnen til at fortælle sandheden om pandemiens oprindelse og indsatserne for at bekæmpe den. Med tiden er bekymringerne for misvisende information og "fake news" blevet sammenvævet med konspiratoriske teorier og overbevisninger og har været en afgørende igangsætter af den såkaldte "infodemi".

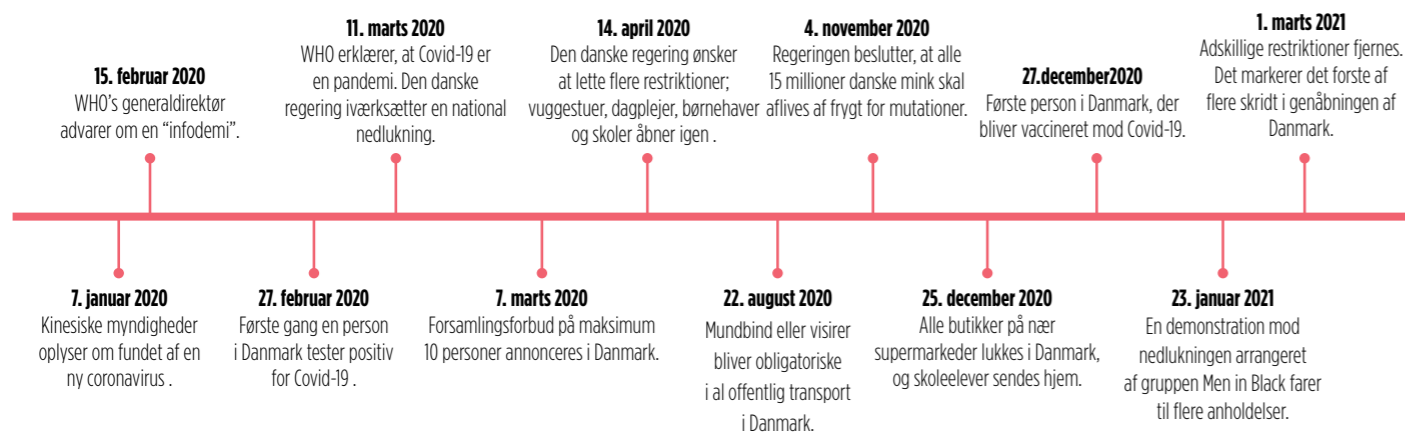
Konspirationsteorier er på ingen måde et nyt fænomen, men, som Jaron Harambam hævder, er vi nu på vej ind i en "tidsalder af epistemisk ustabilitet, hvor der udfolder sig utallige samfundskonflikter omkring viden, og hvor sandheden ikke længere er givet, men derimod findes "derude", hvor vi må strides om den."² I dag sætter folk i stigende

grad spørgsmålstejn ved officielt vedtagne sandheder og epistemiske institutioner som for eksempel sundhedsmyndigheder og mainstream-medier. Disse institutioner, som folk førhen havde tillid til, bliver nu i højere grad udfordret med hensyn til deres integritet og evne til rent faktisk at beskrive virkeligheden. Mange tildeler internettet en central rolle – og særligt de sociale medier – i stigningen i antallet af konspirationsteorier i samfundet, eftersom information er blevet mere tilgængelig og lettere at sprede.³ Andre har imidlertid argumenteret for, at selvom konspirationsteorier med internettet er blevet mere synlige, er de ikke nødvendigvis blevet mere udbredte eller flere.⁴ COVID-19-pandemien har givet nyt liv til denne diskussion, og debatten kører lige nu på, hvorvidt der er opstået flere konspirationsteorier under pandemien, og hvordan de kommer til udtryk og potentielt spredes via sociale medier.

En undersøgelse af YouGov og Cambridge Universitet viser, at konspirationsteorier ikke kun er populære i USA. Undersøgelsen er udført i 2018 og handler om konspiratoriske overbevisninger i USA og otte europæiske lande (England, Polen, Italien, Frankrig, Tyskland, Portugal, Sverige og Ungarn). Ifølge undersøgelsen var 30 procent af den tyske, franske, svenske og britiske befolkning "overbeviste om, at deres regeringer skjuler sandheden om immigration" (Harambam, 2020).

ⁱ En infodemi refererer til tilstedeværelsen af en stor mængde information, herunder falsk og misvisende information, i digitale og fysiske miljøer under et sygdomsudbrud. Det skaber forvirring og risikovillig adfærd, som kan være sundhedsfarlig. Det kan også føre til mistillid til sundhedsmyndighederne og kan underminere myndighedernes indsats (<https://www.who.int/health-topics/infodemic>).

Tidslinje: Coronaviruspandemien i en dansk kontekst

Kilder: DR, TV2, Altinget, coronasmitte.dk, Trenketanken Europa, WHO, The Guardian, Reuters, CNN, The New York Times.

Mens begrebet "konspirationsteori" igen er allestedsnærværende - særligt på grund af COVID-19-pandemien - er der stadig ikke en fælles, entydig definition af, hvad en konspirationsteori egentlig er. I den offentlige debat affærdiges kritiske røster ofte hurtigt som "konspirationsteoretikere", og det negativt ladede mærkat kobles til tider sammen med billedet af sølvpapiershatte og irrationel tænkning.⁵ Mærkatet "konspirationsteoretiker" kan let benyttes som et politisk værktøj til at delegitimere visse grupper i samfundet, og forskere advarer imod en sådan ureflekterede brug og har efterspurgt mere klare definitioner og større forsigtighed i anvendelsen af en

sådan kategorisering i forskningen og den offentlige debat.⁶ I forskningslitteraturen er det også svært at finde en klar og entydig definition, idet forskningen spænder over flere forskellige discipliner med forskellige formål og perspektiver. Denne hvidbog baserer sig primært på Douglas m.fl.'s grundige gennemgang af den relevante litteratur samt The Conspiracy Theory Handbook (Håndbogen om konspirationsteorier)⁷, som er blevet udarbejdet som en del af det europæiske COST ACTION-projekt "Comparative Analysis of Conspiracy Theories" (Komparativ analyse af konspirationsteorier) (COMPACT).

Hvordan defineres konspirationsteori?

Konspiration, konspirationsteori og konspirationsteoretiker

Lewandowsky og Cook adskiller begreberne konspiration og konspirationsteori: "Virkelige konspirationer findes (...) Konspirationsteorier har derimod en tendens til at leve videre i lang tid, også selvom der ikke er nogen afgørende evidens for dem."⁸ Her forstås en konspiration som et "hemmeligt komplot af to eller flere magtfulde aktører", der har til formål at øge disse aktørers magt i samfundet.⁹ Watergate-skandalen er et berømt eksempel på en konspiration, der blev afdækket.

Konspirationsteorier er "forsøg på at forklare årsager til væsentlige samfundsmæssige og politiske begivenheder og omstændigheder med påstande om hemmelige komplotter udført af to eller flere magtfulde aktører (...) Selvom konspirationsteorier ofte anses for at være rettet mod regeringer, kan de også anklage en hvilken som helst gruppe, der opfattes som magtfuld og ondsindet."¹⁰ Derfor refererer en konspiration til en afdækket årsagskæde af begivenheder, hvorimod en konspirationsteori er en påstand om en konspiration, der endnu ikke er blevet be- eller afkræftet.¹¹

Begrebet "konspiratorisk overbevisning" beskriver, når en person er tilhænger af en eller flere konspirationsteorier¹², mens "konspiratorisk tænkning" er et overordnet begreb for de træk, der beskriver, hvordan fortalernes for konspirationsteorier tænker.¹³ COMPACT-projektet har udpeget syv træk under akronymet CONSPIR og argumenteret for, at konspirationstænkning har et eller flere af disse syv træk:

Modsigelse, en altoverskyggende mistanke, en forbryderisk hensigt, budskabet om, at "der må være noget galt", et forfulgt offer, uimodtagelighed over for fakta samt kendsgerninger og omfortolkning af vilkårlige begivenheder.¹⁴ Denne rapport benytter begrebet "konspiratorisk indhold" for at henvise til indhold, der udviser et eller flere af disse træk. Metodeafsnittet i denne hvidbog giver en udførlig beskrivelse af vores egen kategoriseringstilgang.

Forskere har også undersøgt, hvad der typisk udløser konspiratorisk tænkning. Lewandowsky og Cook¹⁵ har fremhævet fire faktorer: en følelse af magtesløshed, behovet for at håndtere trusler, et ønske om at forklare usandsynlige hændelser og en tendens til at bestride mainstream politik.¹⁶ Desuden synes der at være en sammenhæng mellem verdensomspændende pandemier og konspiratorisk tænkning. Eksempelvis var konspirationsteorier også i fremgang under eksempelvis H1N1-influenzapandemien i 2009¹⁷ og under den spanske influenzapandemi for over 100 år siden.¹⁸ Det er derfor ikke så overraskende, at vi igen ser en stigning i konspiratorisk tænkning under COVID-19, men ikke desto mindre kræver det grundig forskning både at forstå, hvorvidt der er tale om konspirationstænkning, og, hvis det er

tilfældet, hvordan det kommer til udtryk og spredes. I nyere undersøgelser har forskere fokuseret på den forøgede tilstedeværelse på online medier og platforme. Eksempelvis præsenterede et panel med titlen "Dækning af coronavirus og konspirationsteorier: Indhold og effekt af mainstream og alternative mediers rapportering i det første år af 'infodemien'" resultater fra flere europæiske lande ved dette års konference for den Internationale Kommunikationsorganisation (International Communication Association, ICA). I Sverige har professor i idéhistorie Andreas Önnersfors også tidligere på året publiceret en rapport med titlen "Konspirationsteorier och covid-19: mekanismerna bakom en snabbväxande samhällsutmaning" (Konspirationsteorier og COVID-19: mekanismerne bag en hurtigt voksende samfundsforskningsudfordring).

Konspirationsteorier under COVID-19-pandemien

Konspirationsteorien "Illuminati", som måske er bedst kendt fra Hollywoodfilmen Engle og dæmoner, hævder, at en magtfuld verdenselite kontrollerer den globale politik gennem en global satanisk regering. Historisk set er denne konspiration blevet sat i forbindelse med en række symboler som pentagrammer, geder og tallet 666, hvoraf det mest berømte er

en trekant. Under COVID-19-pandemien blev både statsminister Mette Frederiksen og sundhedsminister Magnus Heunicke anklaget for at være en del af Illuminati, efter at de havde lavet et trekantet symbol med hænderne på pressekonferencer. Donald Trump er også blevet anklaget for at være medlem af Illuminati, efter at have lavet samme stilling med sine hænder under nogle af sine taler.

Den mindre sammenhængende konspirationsteori "QAnon" stammer fra en bruger kaldet "Q" på den sociale medieplatform 4chan. Brugeren hævder at kende hemmelighederne i "den dybe stat", som i denne teori består af en satanisk og pædofil elite i det politiske system. En særlig teori vedrørende pædofileringen omtales ofte som "Pizzagate". En af de prominente personer, der forbindes med denne konspirationsteori, er den tidligere præsidentkandidat Hillary Clinton. Tidligere præsident Donald Trump ses derimod som en helt, der står i spidsen for kampen mod den dybe stat. Under COVID-19-pandemien har en tilknyttet teori hævdet, at coronavirus i virkeligheden er et direkte angreb på Donald Trump for at underminere hans kamp mod den dybe stat.

Konspirationsteorien "Agenda 21" blev også udbredt til en større publikum under COVID-19-pandemien, idet pandemien er blevet opfattet som et bekvemt værktøj til at fremme FN's dagsorden for en ny verdensorden. "Agenda 21" henviser til en FN-aftale fra 1992, som fokuserer på at sætte verdensmål for bl.a. fattigdom, biodiversitet og lighed mellem kønnene. Ifølge denne teori er FN-aftalen i virkeligheden et dække for en plan om at indføre et verdensomfattende, socialistisk diktatur.

I dag er denne plan også tæt sammenkoblet med de nuværende FN-udviklingsmål.

Konspirationsteorien "The Great Reset", som ligner "Agenda 21", blev også genoplivet under COVID-19-pandemien. Denne teori hævder, at en lille international elite, hvis medlemsskare omfatter bl.a. USA's præsident, Joe Biden, og Microsofts stifter Bill Gates, konspirerer om at indføre et verdensomspændende, kommunistisk diktatur. Ifølge denne teori er COVID-19-pandemien blot et dække for deres plan om at skabe de fornødne omstændigheder til at indsætte en kommunistisk diktator.

Den sidste konspirationsteori, der har fået momentum under pandemien, har forbindelse til Frimurerordenen, et historisk selskab som konspirationsteorier ofte retter falske anklager mod ved at hævde, at der er tale om en skjult elite, der i virkeligheden "trækker i trådene" i samfundet. Inden for den danske kontekst af pandemien har konspirationsteoretikere hævdet, at der er forbindelser mellem frimurerne og COVID-19, eksempelvis gennem anklager om, at statsminister Mette Frederiksen og andre højtstående politikere er frimurere, og at alle politiske beslutninger ikke tages i Folketinget, men af frimurerne, som er den sande, beslutningstagende elite.

Når forskere nu igen har fokus på stigningen i konspiratorisk tænkning, skyldes det ikke kun bekymring for de specifikke konsekvenser af disse konspirationsteorier, der kan hæmme samfundets indsats i bekæmpelsen af COVID-19-pandemien, men også en mere generel bekymring for konspirationstænkningens mere vidtgående, skadelige effekt på samfundet. Det meste videnskabelige arbejde om konspirationsteorier hævder, at teorierne er skadelige for samfundet. Eksempelvis har Douglas m.fl. erklæret, at "vi argumenterer for, at konspirationsteorier gør mere skade end gavn"¹⁹, og Lewandowsky

og Cook har præsenteret den førnævnte håndbog som et værktøj til at bekæmpe konspiratorisk tænkning: "For at minimere disse skadelige virkninger hjælper The Conspiracy Theory Handbook (Håndbogen om konspirationsteorier) dig til at forstå, hvorfor konspirationsteorier er så populære. Den forklarer, hvordan man identificerer trækkene i konspiratorisk tænkning og fremsætter effektive strategier til at aflive teorierne."²⁰ Begge understreger dog også det farlige i at stemple folk som "konspirationsteoretikere" og dermed bidrage til en yderligere polarisering af samfundet.

At internettet er blevet udklækningssted for misinformation og konspirationer har også tvunget de sociale medietjenester til at indtage en mere aktiv holdning til deres rolle og har ført til en øget granskning af de typer af indhold, som medietjenesterne tillader at cirkulere på deres platforme. Denne udvikling har resulteret i en øget moderering af "skadeligt" eller "falsk" indhold på forskellige platforme.²¹ Et nyligt, kendt eksempel på en

sådan moderering er Twitters indgreb over for Donald Trump under valgkampagnen i USA i 2020, hvor platformen officielt markerede flere af Trumps tweets som misinformation og til sidst udelukkede ham fra Twitter. De sociale medieplatformes nye modereringspraksis har samtidig genoplivet diskussionen om, hvorvidt praksissen også kan føre til en polarisering ved at bidrage til stigmatiseringen af visse mennesker.

Den danske faktatjekorganisation TjekDet

I Danmark spiller TjekDet en afgørende rolle i forhold til at moderere online debatter, idet mediet fungerer som en uvildig tredjeparts faktatjekker for Facebook. For at kunne samarbejde med Facebook skal TjekDet være certificeret af det internationale Poynter Institute og være medlem af det Internationale Faktatjekker Netværk - International Fact-Checking Network (IFCN).

Som uvildig tredjeparts faktatjekker modtager TjekDet dansksproget indhold, som Facebooks algoritmer har markeret som potentielt misvisende information. Dette indhold vurderes af TjekDet's journalister, som frit kan vælge at faktatjekke påstande og sætte et ud af tre mærkater på indholdet: "Manglende kontekst", "Delvist falsk" eller "Falsk", hvilket så vises ud for indholdet, når det cirkulerer på Facebook. Når TjekDet beslutter at

sætte et af disse mærkater på indhold, er de forpligtede til at skrive en artikel, der forklarer, hvorfor indholdet er misvisende, hvilket derefter vises under mærkatet på Facebook. TjekDet prioriterer blandt andet at faktatjekke mistænkeligt indhold med stor udbredelse, når de vurderer, hvorvidt de skal markere et opslag og skrive en artikel herom.

Ud over samarbejdet med Facebook udarbejder TjekDet også faktatjekartikler, som ikke er målrettet facebookindhold, men i stedet omhandler eksempelvis omstridte udtalelser fra politikere eller aktuelle samfundsdebatter i medierne.

Læs mere om TjekDet:

<https://www.tjekdet.dk/om-os>

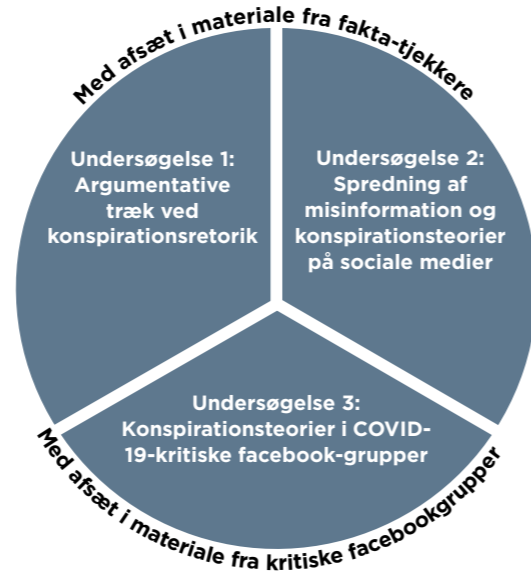
Læs mere om Facebook's ClaimCheck program: <https://about.fb.com/news/2019/12/helping-fact-checkers/>

Metodologi: En tredelt undersøgelse

Det overordnede formål med denne hvidbog er at beskrive, hvordan konspirationsteoriene har udviklet sig og har spredt sig under COVID-19-pandemien i en dansk kontekst. Hvidbogen kombinerer forskellige akademiske traditioner og metodeværktøjer for at give et nuanceret og mangefacetteret billede af tingenes tilstand, hvad angår konspirationsteorier på dansksprogede, online platforme og på Facebook i særdeleshed, da sidstnævnte er den mest benyttede sociale medieplatform i Danmark. Undersøgelsen består af tre uafhængige, men indbyrdes forbundne dele.

I undersøgelse 1 analyserer vi udvalgte opslag, der har cirkuleret på danske facebookprofiler for at give en karakteristik af de argumentative træk i konspiratoriske udsagn. I undersøgelse 2 viser vi, hvordan falsk og konspiratorisk indhold spredes på Facebook og andre online platforme for at få en bedre forståelse af de aktører og konti, der udbreder konspiratorisk indhold. I undersøgelse 3 udforsker vi tre COVID-19-kritiske facebookgrupper for at undersøge den samlede mængde konspiratorisk indhold, og hvorvidt dette er steget i de nævnte grupper under pandemien.

Figur 1.1. Undersøgellesdesign

Undersøgelse 1 og 2 analyserer konspiratorisk facebookindhold på grundlag af information, der er markeret som misvisende eller falsk af faktatjekkere, mens den tredje undersøgelse benytter en bottom-up-tilgang ved at analysere alle typer af indhold, der er blevet slået op i udvalgte, coronakritiske facebookgrupper under pandemien. Undersøgelse 1 og 2 benytter samme empiriske materiale, som består af facebookopslag omtalt i journalistiske faktatjek-artikler skrevet af TjekDet (se faktaboks). Vi inddrager i alt 89 artikler, som er skrevet på grundlag af disse opslag mellem januar 2020 og maj 2021. Nogle af artiklerne fokuserer på et enkelt opslag, mens andre omtaler adskillige, tematisk-forbundne opslag. I undersøgelse 1 er der blevet udvalgt 10 opslag, der alle er tydeligt konspirationsteoretiske. I undersøgelse 2 har

vi specifikt udvalgt opslag, der indeholder links til eksternt indhold (eksempelvis URL-adresser, videoer og fotos). I undersøgelse 3 består materialet af 2.527 opslag hentet fra tre offentlige facebookgrupper, der åbent erklærer sig kritiske over for den danske regerings tilgang til håndteringen af COVID-19-pandemien.

Alle tre undersøgelser arbejder med de samme kategorier, hvor kritiske udsagn om COVID-19 og håndteringen af pandemien forstås som et

af følgende: (1) banale utilfredshedsytringer om situationen, (2) kritiske udsagn, der indeholder argumenter (som dog ikke nødvendigvis er overbevisende eller faktisk korrekte), (3) kritik af det etablerede system og (4) konspiratorisk tænkning. I undersøgelse 1 er disse kategorier styrende for en kvalitativ udvælgelse af eksempler på konspiratorisk indhold. I undersøgelse 2 og 3 udgør kategorierne grundlaget for en standardiseret kategorisering af opslagsindhold.

Tabel 1.1. Fire typer kritiske udsagn

	Utilfredsheds-udsagn	Argumentative udsagn	Anti-systemiske udsagn	Konspiratoriske udsagn
Overordnet beskrivelse	Udtrykker utilfredshed med den nuværende situation	Udtrykker tvivl og kritiserer konkrete forslag Fremsetter argumenter, som ikke nødvendigvis er særligt overbevisende Misinformation kan være en del af diskursen	Kritiserer regeringen eller andre eliteaktører Er i opposition til det etablerede system og hegemonisk magt	Fremsetter teorier om hemmelige komplotter udført af magtfulde eliter
Fællestræk og nøgleord	Spontane udbrud Følelsesladede udsagn Hurtige, negative reaktioner i stedet for argumenter	Argumenter for og imod den konkrete håndtering af situationen Underbyggede, personlige holdninger Tvivl, uenighed, argumenter	Fjendtlig, dæmoniserende holdning til det etablerede system Frygt for diktatur, ikke-demokratisk kontrol, propaganda, Gestapo, kommunisme, korruption, magtfuld elite.	Referencer til masterplan eller masterplot Udpeger skjulte hensigter og mørklægning af sager Konkrete teorier (eksempelvis QAnon, The Great Reset, Agenda 21, Pizzagate, 5G)

Undersøgelse 1: Argumentative træk i konspiratorisk retorik

Denne undersøgelse beskriver de grundlæggende argumentative træk i konspirationsretorik. Materialet består af et udvalg af konspiratoriske facebookopslag, der er omtalt i TjekDet's artikler.

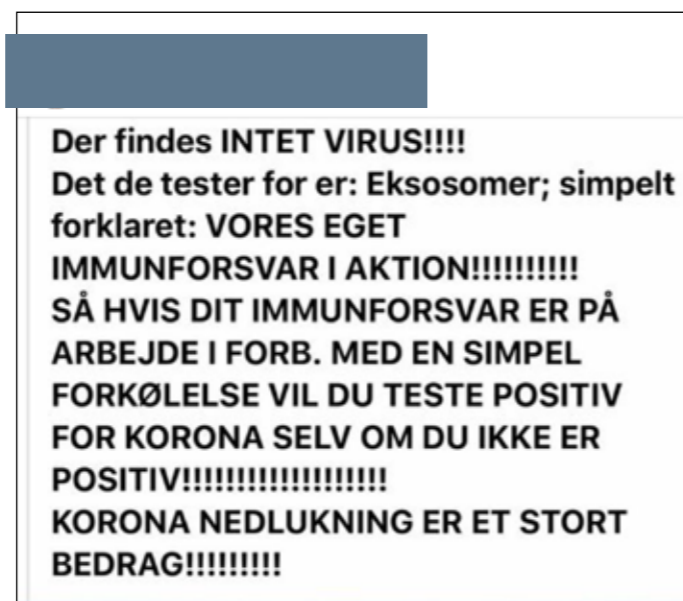
METODE

Det empiriske materiale består af 10 facebookopslag, som indeholder konspiratoriske udsagn enten i selve opslagens indhold eller i det vedhæftede materiale. Vi har udvalgt disse opslag ved at læse 89 artikler af TjekDet og ved at inddrage de opslag, der nævnes i artiklerne, der entydigt indeholdte konspiratorisk indhold, der svarer til de ovenfor opridsede kategorier. Vi anser materialet for at være prototypisk og mener, at de specifikke opslag er analytisk generaliserbare. Det empiriske materiale indeholder således træk, der ikke udelukkende er gældende for det specifikke materiale, men for den konspiratoriske diskurs i almindelighed. Den kvalitative analyse trækker på retorisk argumentationsteori som en grundlæggende analytisk ramme.²²

Efter læsning af de konspiratoriske opslag er det generelle indtryk, at postulatet dominerer diskursen. Postulatet er påstande, der burde bygge på konkrete belæg, men som ikke gør det. Et eksempel på den postulerende diskurs kan ses i opslaget i figur 2.1, der starter med postulatet "Der findes INTET VIRUS!!!"

og slutter med et andet postulat "KORONA NEDLUKNING ER ET STORT BEDRAG". Sådanne kontroversielle påstande kan man ikke forudsætte enighed om, og der hviler en argumentationspligt for afsenderen til at fremsætte underbyggende belæg.

Figur 2.1. Screenshot af et facebookopslag, der indeholder flere postulater

Hvis der forekommer argumenter i den konspiratoriske diskurs, er det ofte i form af tegnargumenter, hvor påstande om konspirationer begrundes med forskellige tegn eller symptomer.²³ I eksemplet i figur 2.2 deler et opslag indhold fra hjemmesiden corona-information.dk, hvor det hævdes, at pandemien er en konspiration, der er planlagt af en hemmelig, magtfuld elite, der vil have folk vaccineret. Ifølge hjemmesiden er tegnene

herpå en række møder, der er blevet afholdt forud for udbruddet. I uddraget nedenfor fastslås det, at "Et par måneder før udbruddet organiserede verdens vaccinesælger nr. 1, Bill Gates, en begivenhed i New York. Gæt hvad begivenheden handlede om? Det var en "coronavirus-pandemiovelse". Denne pandemiovelse blev kaldt Event201 og fandt sted i 18. oktober 2019, lige før udbruddet." Længere nede på siden fortolkes et møde med den danske sundhedsminister som et andet klart tegn: "Danmarks Sundhedsminister Magnus Heunicke havde "tilfældigvis" samme dag møde med Gates Foundation i Washington, tre timers kørsel fra New York."

Figur 2.2. Screenshot fra corona-information.dk

For de fleste mennesker er disse tegnargumenter sandsynligvis ikke særligt overbevisende, men for nogle mennesker er de. Når konspiratorisk diskurs bliver beskrevet som en "overfortolkning af evidens" og en

"omfortolkning af vilkårlige begivenheder"²⁴ er det en negativ vurdering af sådanne tegnargumenter.

Et tredje karakteristisk træk kan ses i eksemplet i figur 2.2, nemlig tilstedeværelsen af retoriske spørgsmål. Retoriske spørgsmål er en argumentativ teknik, som i dette tilfælde bruges til at fremsætte spekulationer uden direkte at påstå, at der er tale om en konspiration. Ud over overskriften "COVID-19 planlagt?" indeholder hjemmesiden adskillige andre retoriske spørgsmål som for eksempel "Hvorfor siger tusindvis af sundhedsarbejdere verden over, at pandemien er en forbrydelse?" og "Hvor kommer virusen fra?". Der fremlægges ikke nogen eksplicitte påstande, men læserne inviteres til selv at reflektere. Der sås tvivl ved at anspore til skepsis efterfulgt af læsernes egne konklusioner.

For det fjerde er konspiratoriske opslag ofte indlejret i en stærkt følelsesladet og patosorienteret retorik baseret på frygt, som ofte indeholder udsagn om, at man skal frygte fremtiden. Det kan karakteriseres som en ekstrem form for retorik, der forsøger at skabe en fælles fjende. Ofte – og måske lidt overraskende – kombineres denne følelsesladede og patosorienterede retorik med brugen af tekniske begreber, som skaber spænding mellem forskellige appelformer og etablerer afsenderen som både stærkt følelsesladet og vidende. I eksemplet i figur 2.3 indledes opslaget med det følelsesladede ord "OPRÅB" og fortsætter derefter med tekniske termer såsom "eksosomer" og "toxiner", før der konkluderes med en mere følelsesladet appel, at tallene vil 'EKSPLODERE'.

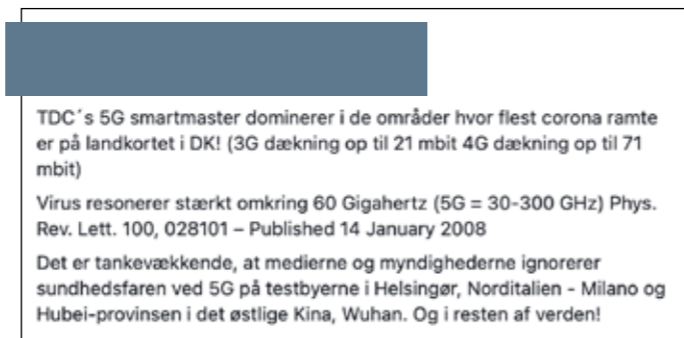
Figur 2.3. Screenshot af facebookopslag, der indeholder følelsesladet og patosorienteret retorik kombineret med tekniske termer

Endelig er et særligt træk i den konspiratoriske diskurs brugen af “ad hominem”-argumenter, hvor offentlige institutioner angribes. Ad hominem-argumenter beskrives populært som at “gå efter manden i stedet for bolden” eller “at angribe afsenderen, ikke argumentet”. Konspirationsdiskursen har generelt en negativ holdning til samfundsinstitutioner som regeringen, forskningsinstitutioner, sundhedsmyndigheder og journalistiske medier, hvilket også kan anskues som en generel kritisk tilgang til det etablerede system. Opslaget i figur 2.4 er et eksempel på et ad-hominem-angreb, hvor afsenderen anfører, at der skulle være en sammenhæng mellem 5G-mobilmaster og lokale udbrud af COVID-19. I starten af opslaget spekulerer

afsenderen over de offentlige institutioners rolle og deres potentielle involvering: “Det er tankevækkende, at medierne og myndighederne ignorerer sundhedsfaren ved 5G på testbyerne i Helsingør, Norditalien – Milano og Hubei-provinsen i det østlige Kina, Wuhan. Og i resten af verden!”

Figur 2.4. Screenshot af facebookopslag, der anklager offentlige institutioner for at ignorere sammenhængen mellem 5G og lokale COVID-19 udbrud

VIGTIGSTE RESULTATER

Den konspiratoriske diskurs er kendetegnet ved postulater, tegnargumenter, retoriske spørgsmål, følelsesladet og patosorienteret retorik samt “ad hominem”-argumenter mod traditionelle samfundsinstitutioner. Argumentationen er ikke særlig stærk eller deliberativ og vil sandsynligvis ikke vinde skeptikerne over. Nogle mennesker finder dog den konspiratoriske retorik tiltrækkende, og vi skal måske derfor kombinere retoriske indsigter med psykologiske, politiske og sociale faktorer for at forklare, hvorfor nogle mennesker føler sig tiltrukket af konspiratorisk tænkning.²⁵

Undersøgelse 2: Spredning af misinformation og konspirationsteorier på sociale medier

Denne del af undersøgelsen udforsker, hvordan eksternt indhold, der er markeret som misinformation, har cirkuleret i Facebooks “offentlige rum” (eksempelvis offentlige facebooksider, grupper og profiler) og har spredt sig videre til andre sociale medieplatforme under COVID-19-pandemien. Formålet med studiet er at kortlægge de centrale aktører og rum, der er ansvarlige for at sprede misvisende, falsk eller konspiratorisk information.

METODE

Undersøgelse 2 er baseret på links til eksternt indhold (eksempelvis URL-adresser, videoer, fotos) i opslag, der er blevet markeret som (potentielt) falske eller misvisende af TjekDet mellem januar 2020 og maj 2021 ud fra deres cirkulation på Facebook. Analysen har ikke medtaget opslag, hvori det eksterne link eller indlejrede opslag ikke længere var tilgængeligt, eller opslag, der ikke indeholdt nogen links. Analysen er delvist baseret på i alt 66 links til eksternt indhold delt på Facebook og markeret som “manglende kontekst”, “delvist falsk” eller “falsk”. Alle links er blevet kodet manuelt i henhold til ovennævnte kategorisering, hvoraf syv links blev klassificeret som konspiratoriske.

På grund af begrænsninger i adgangen til Facebooks API samt af hensyn til

privatlivets fred, er det kun muligt at spore, hvordan indholdet har cirkuleret blandt offentlige grupper og profiler. Derfor omfatter analysen kun aktører og indhold, der anses for at være offentligt tilgængelige, og materialet omfatter således alene facebooksider og -grupper, twitterkonti, redditkommentarer, offentlige instagramprofiler, hjemmesider og facebookprofiler, som er konfigurerede til at være fuldt offentligt tilgængelige på deres forskellige platforme. Ud af de 66 links blev kun 49 delt offentligt mere end en gang. Noget af indholdet er muligvis kun blevet delt af andre private profiler – særligt det indhold, der hører hjemme på Facebook (eksempelvis et foto uploadet af en privat profil).

For at kortlægge spredningen af informationen og fastlægge dens udbredelse er hvert delt link blevet vurderet i forhold til sin effekt. Hvis et opslag har fået mange likes eller retweets, eller hvis den aktør, der deler linket, har mange følgere, vurderer vi, at opslaget har en stor effekt. I bilaget uddybes beregningen af effektscoren.

For yderligere at demonstrere effekten af grupper af aktører på spredningen af indholdet, kan deres aktivitet projiceres som et todelt netværk. I dette netværk er hver node enten en aktør (eksempelvis

en facebookside) eller et link, som er blevet delt. Hvis en aktør har delt et link, tilføjes en forbindelse mellem aktøren og linket til netværket. Vi har brugt open-source-værktøjet Gephi til at visualisere netværket og fremhæve væsentlige detaljer (eksempelvis fordeling i klynger).

Figur 3.1 viser den samlede effekt af hver kontotype, der er med i dette studie. Kontotyper omfatter offentlige facebookgrupper, facebooksider, facebookprofiler, twitterprofiler, redditkommentarer, instagramprofiler og hjemmesider. Hvis et link blev delt af en af disse konti, er det vist i figur 3.1.

Figur 3.1. Effekt af spredning af misvisende og falsk indhold (efter kontotype)

Eftersom alle de oprindelige links er fra facebookopslag, fremstår Facebook naturligt som den platform med den største effekt i forhold til spredning af potentielt falsk information. Den lave effekt af de andre platforme afspejler dog, at det meste af det eksterne indhold, der er markeret som misvisende på Facebook, er begrænset til Facebook og kun har en mindre gennemslagskraft på andre platforme. Desuden viser resultaterne, at facebookgrupper i højere grad spreder

“markeret” (“flagged”) indhold sammenlignet med sider og profiler på Facebook.

Tabel 3.1 viser en liste over de offentlige konti med den største effekt i forhold til spredningen af misvisende og falsk information. Som forventet er mange af de vigtigste konti facebookgrupper dedikeret til alternativ medicin eller rettet mod corona-restriktioner og mainstream-politik samt facebooksider for alternative nyhedsmedier (eksempelvis NewSpeek Networks og dkdox.tv). Mange grupper, som eksempelvis den førende “Vi siger nej til tvang” (der oprindeligt startede som “Vi siger nej til tvungen brug af mundbind” i august 2020), blev først dannet under pandemien. Facebookprofiler med halvoffentlig status har spillet en underordnet rolle, og af hensyn til beskyttelse af privatlivets fred er de ikke angivet med deres fulde navne.

Noget overraskende rangerer ugebladet Se og Hør højt på listen. Se og Hør har kun delt en enkelt nyhed, der er blevet markeret som potentielt falsk, men fordi deres antal af følgere langt overstiger alle andre konti, er ugebladet registreret med en høj effekt. Rangeringen af Se og Hør er vidnesbyrd om den effekt, som falsk information kan have, når den fremsættes af mainstreammedier. Ikke desto mindre kan der også opnås en effekt med et lavt antal følgere, som man kan se i tilfældet “Støt Læger uden Sponsor” (<600 følgere).

Tabel 3.1. Offentlige konti med den højeste effekt på spredningen af misvisende og falsk information

Aktørens navn	Kontotype	Effekt-indeks
Vi siger nej til tvang.	facebook_group	100
SE og HØR	facebook_page	27.5
SOS-Meditationer (Epidemiloven)	facebook_group	9.9
NewSpeek Networks	facebook_page	8.9
Stop aflivning af sunde mink	facebook_group	8
Selvet.dk	facebook_page	8
Konspiration DK	facebook_page	5.7
Medicinaldemokratiet “Vi kører Danmark i sænk - sammen”	facebook_group	4.3
Spørg en læge om coronavirus	facebook_group	3.8
Støt Læger uden Sponsor	facebook_group	3.6
De Visionære - Debatgruppen	facebook_group	2.9
Levende mennesker (Hoved gruppe)	facebook_group	2.8
Frihed	facebook_group	2.5
dkdox.tv	facebook_group	2.5
Tisvildeleje hele året	facebook_group	2.1
Stop 5G Danmark	facebook_page	2
Levende mennesker - Backup gruppe 2	facebook_group	1.7
The Danish Defence League	facebook_page	1.5
Staten passer på dig.	facebook_page	1.4
Anne Merete Vase	twitter_account	1.4
Levende mennesker dødstals gruppen	facebook_group	1.4
(Private Person)	facebook_profile	1.3
Folkebevægelsen VITA <3	facebook_group	1.2
(Private Person)	facebook_profile	1
(Private Person)	facebook_profile	1
nej tak bare nej tak....	facebook_group	0.9
(Private Person)	facebook_profile	0.8
Folkets Stemme	facebook_group	0.8
(Private Person)	facebook_profile	0.7
(Private Person)	facebook_profile	0.7

Actor Name	Account Type	Impact Index
(Private Person)	facebook_profile	0.7
(Private Person)	facebook_profile	0.7
NEJ TIL TVANGSVACCINERING	facebook_group	0.7
(Private Person)	facebook_profile	0.7
OOC Organisationen til Oplysning om Corona	facebook_page	0.6
Roskilde KommunalDEBAT uden Filter	facebook_group	0.6
(Private Person)	facebook_profile	0.6
Christian Nørremark	twitter_account	0.5
Begræns Elektrosmog	facebook_page	0.5
STOP 5G udrulning i Danmark	facebook_group	0.5
(Private Person)	facebook_profile	0.5
(Private Person)	facebook_profile	0.5

Dette billede ændrer sig væsentligt, hvis vi koncentrerer os om de aktører, der har delt eksternt indhold, som ikke kun er misvisende, men også konspiratorisk. Der er blevet målt en væsentlig lavere effekt hos de top-10 mest effektfulde konti, der delte konspiratorisk information (se tabel 3.2). De sider og grupper, der havde den største effekt, omhandlede ikke COVID-19, men var rent faktisk henholdsvis

en side om konspirationsteorier, en gruppe for et lokalt fællesskab og en højreorienteret nationalistisk side. Desuden har private profiler og twitterkonti nu en relativt højere effekt. Disse observationer tyder på, at konspiratorisk information ikke spredes så let i rum, der klart opfattes som offentlige (eksempelvis sider og offentlige grupper) på de sociale medier.

Tabel 3.2. Offentlige konti med den højeste effekt på spredningen af konspiratorisk information

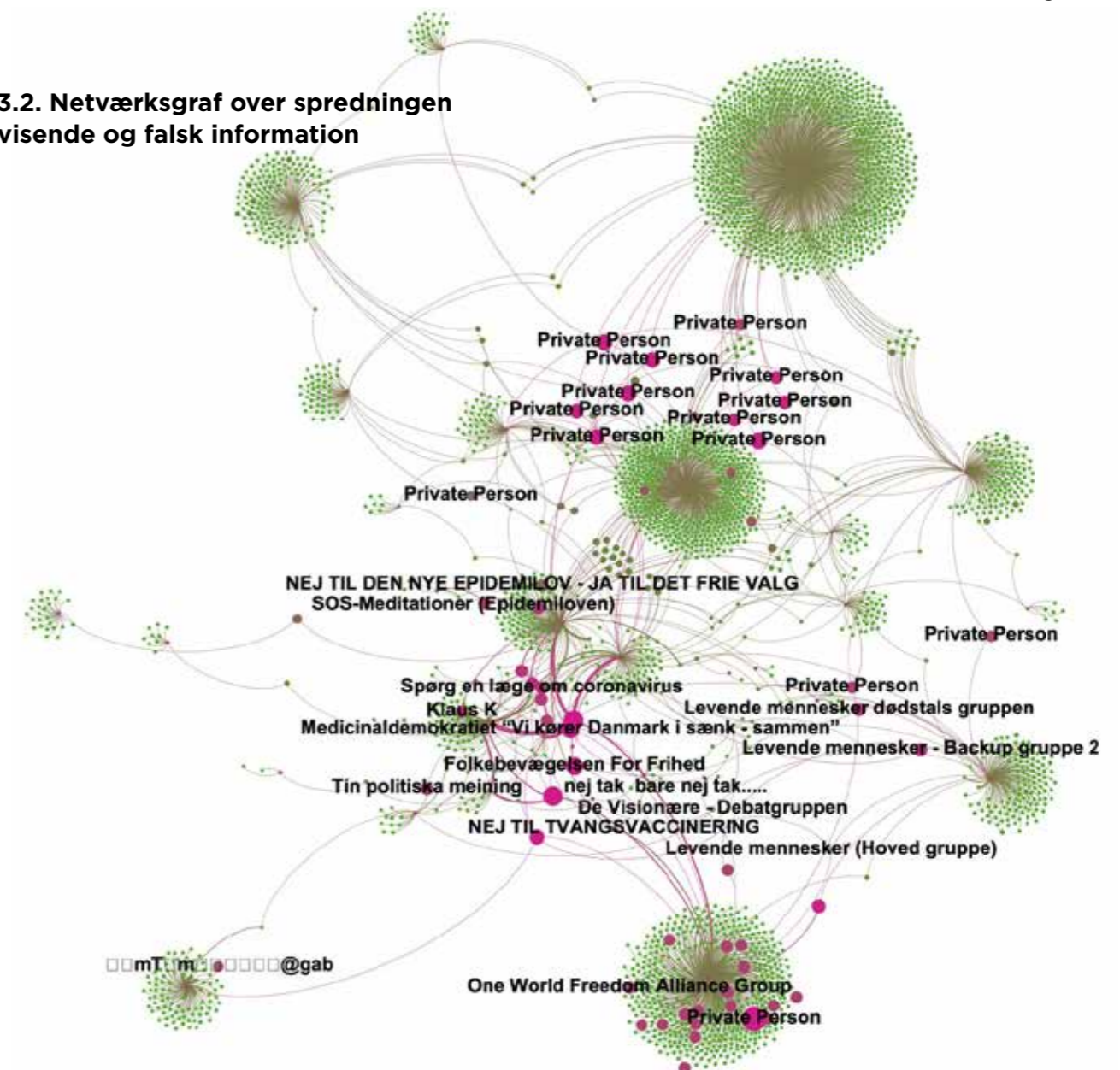
Aktørens navn	Kontotype	Effekt-indeks
Konspiration DK	facebook_page	5.7
Tisvildeleje hele året	facebook_group	2.1
The Danish Defence League	facebook_page	1.5
Staten passer på dig.	facebook_page	1.4
Christian Nørremark	twitter_account	0.5
Sur-Mand	twitter_account	0.4
(Private Person)	facebook_profile	0.3
(Private Person)	facebook_profile	0.2
(Private Person)	facebook_profile	0.2
(Private Person)	facebook_profile	0.2

Netværket i figur 3.2 viser de sider, grupper og offentlige profiler, der er blevet centre for udbredelsen af information, der er markeret som misvisende eller falsk. De mest centrale profiler er farvet lilla. Her ses det tydeligt, at COVID-19-kritiske grupper såsom "NEJ TIL TVANGSVACCINERING", "Levende mennesker", "Støt Læger Uden Sponsor" og "Folkebevægelsen for Frihed" befinder sig i centrum af netværket og spiller en afgørende rolle i spredningen af indholdet.

Gruppen "Spørg en læge om coronavirus", der har til formål at 'debunke' misvisende

information om covid-19, optræder også i netværket. En forklaring herpå er, at sundhedsfaglige eksperter så vel som faktatjek-journalister og andre, der forholder sig kritisk til forskellige påstande, samtidig med deres evaluering af udvalgt indhold, risikerer at medvirke til spredning af dette indhold. En mulig løsning for at modgå dette kan være, at disse aktører frem for at dele opslag sørger for at lave screenshots af dem. På den måde bidrages der ikke til spredning af selve opslaget. Figur 3.2 viser en klynge af offentlige facebooksider og -grupper i bunden af netværket, som består af mange

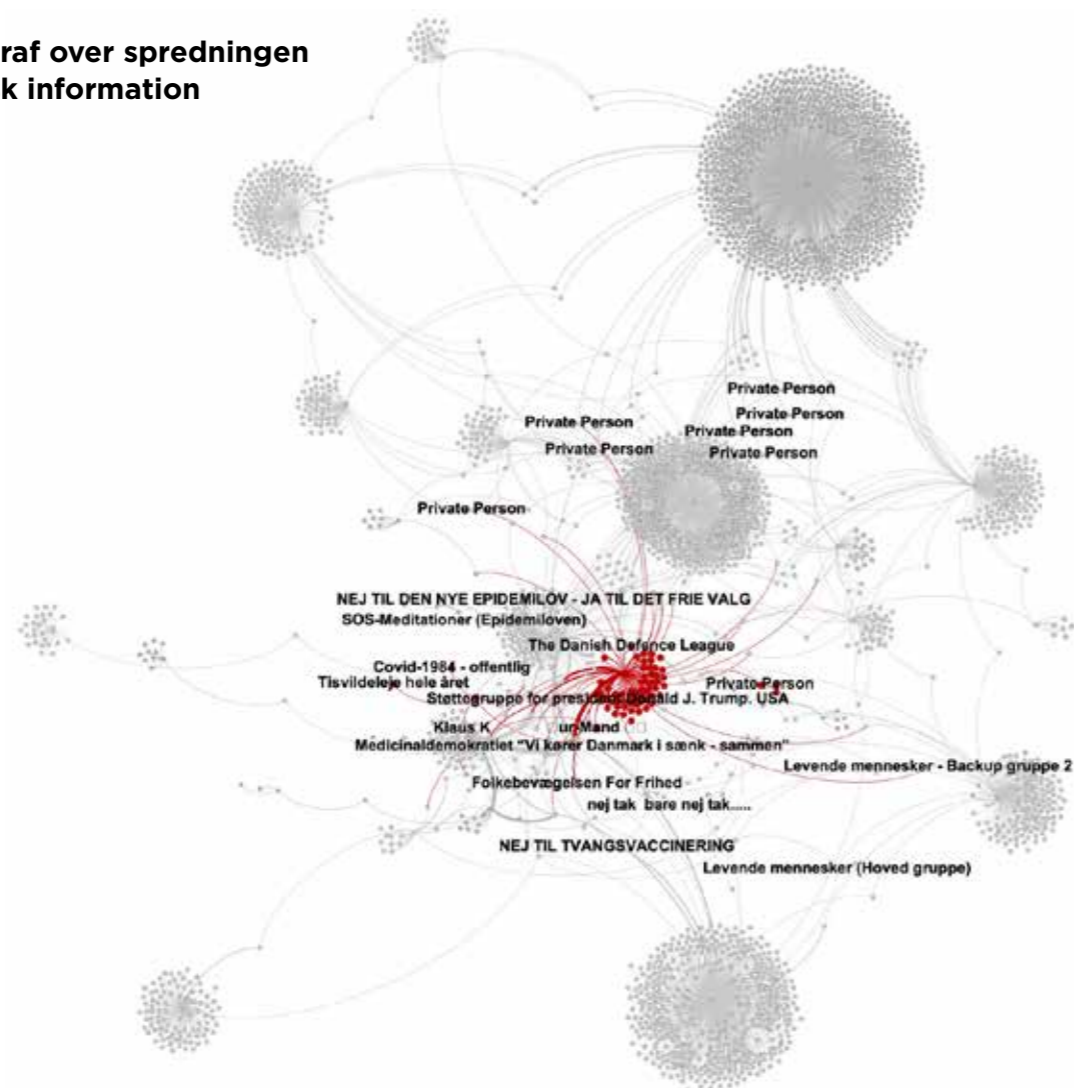
Figur 3.2. Netværksgraf over spredningen af misvisende og falsk information

af de samme konti, som var øverst på listen i tabel 3.1 og 3.2. For at opnå en så central position i netværket skal en aktør have delt en potentielt falsk nyhed adskillige gange. Netværket viser et mønster, hvori en tæt sammenvævet cirkel af offentlige sider og grupper agerer som centrale distributører. Private konti sender så informationen videre til de ydre cirkler af netværket. Figur 3.3 viser det samme netværk, men fremhæver konspiratorisk information for at synliggøre, hvordan spredningen af konspiratorisk indhold udspringer fra den samme centrale klynge

som i det første netværk. Hvor konspiratorisk information tydeligvis har en mindre effekt end "almindelig" misinformation, er de sider, grupper og profiler, der deler konspiratorisk information, ikke et separat netværk for sig selv, men er rent faktisk placeret i samme centrale cirkel af aktører, som spreder misinformationen. Det er værd at lægge mærke til, at konspiratorisk information får en central stilling og spredes via de samme kanaler som information, der er mindre konspiratoriske, men immervæk er misvisende eller falsk.

Figur 3.3. Netværksgraf over spredningen af misvisende og falsk information

VIGTIGSTE RESULTATER

COVID-19-kritiske facebookgrupper og -sider er afgørende i spredningen af misvisende og falsk information, der er blevet markeret af TjekDet under COVID-19-pandemien. De spiller imidlertid en underordnet rolle i spredningen

af konspiratorisk indhold. Effekten af de konti, der deler konspiratorisk indhold, er generelt lav. Denne type indhold er mindre synligt på de offentlige sider og grupper og deles oftere af halvoffentlige konti og profiler.

Undersøgelse 3: Konspirationsteorier i COVID-19-kritiske facebookgrupper

Det tredje og sidste undersøgelse analyserer, i hvilken grad indhold slået op på COVID-19-kritiske facebookgrupper kan anses for at være konspiratorisk. I dette studie undersøger

vi også, hvorvidt andelen af konspiratoriske opslag er steget over tid, og hvordan de andre typer opslag i disse grupper kan kategoriseres.

METODE

Undersøgelse 3 analyserer 2.527 opslag indsamlet fra tre offentlige facebookgrupper, der åbent tilkendegiver deres kritiske holdning til den danske regerings håndtering af COVID-19-pandemien. Denne tilgang blev valgt for at kunne analysere udviklingen i det konspiratoriske indhold over tid på en konsistent måde og uden forstyrrende ændringer i Facebooks algoritme. Eftersom Facebooks underliggende algoritme, som forsyner TjekDet med en liste over potentielt misvisende indhold, løbende udvikles og tilpasses, kan en stigning i konspiratorisk indhold muligvis skyldes, at metoden, hvorpå problematisk indhold på Facebook opdages, bliver stadig mere finmasket. Vi har udvalgt tre grupper til casestudiet: "Folkebevægelsen for frihed", "Kend Din Grundlov" og "Nej til tvangsvaccinering". Disse grupper er blevet valgt med afsæt i fire kriterier: 1) gruppens størrelse, 2) gruppens samlede aktivitet, 3) gruppens nuværende aktivitet og 4) gruppens differentiering i emner. I bilagene kan man læse uddybende oplysninger om de tre grupper.

Vi har brugt CrowdTangle til at indsamle opslag, der er blevet offentliggjort i de

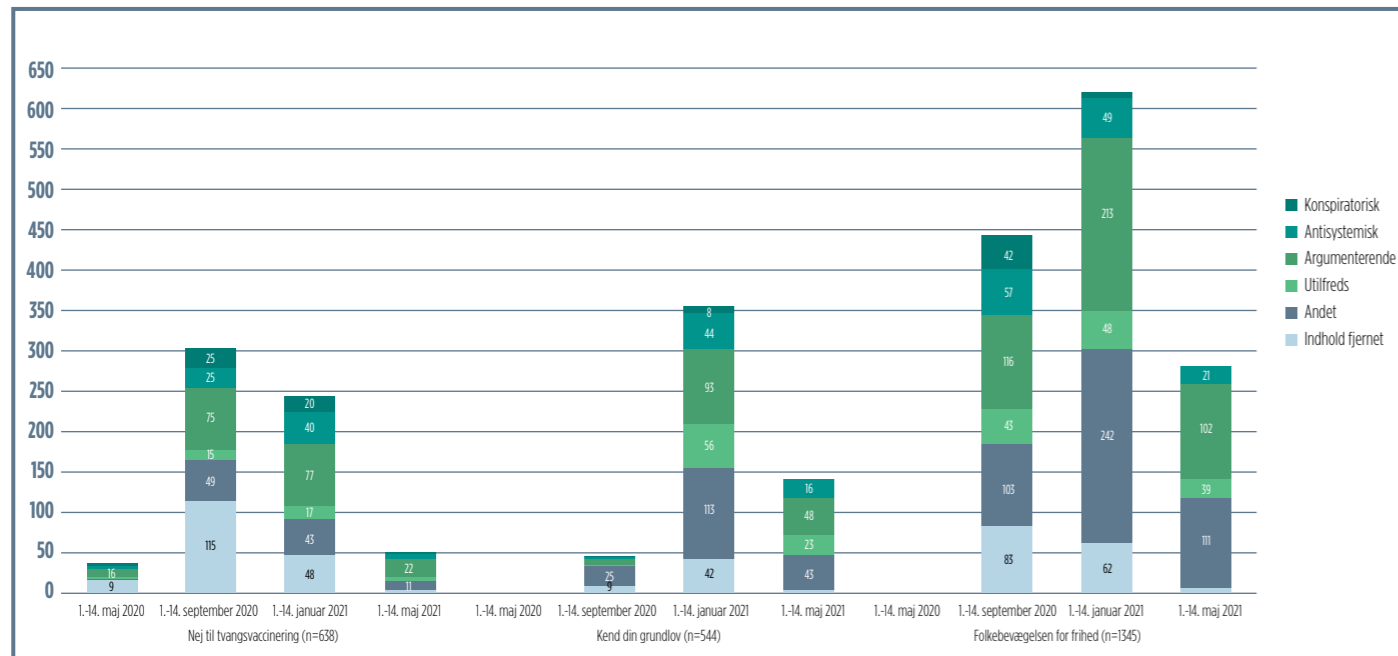
tre grupper. CrowdTangle er et værktøj, som kan bruges til overvågning af sociale medier, og som kan levere historiske data om offentlige facebookgrupper. For at kunne illustrere en potentiel stigning i konspiratorisk indhold og samtidig sikre et håndterbart datasæt, har vi indsamlet facebookopslag, der var blevet delt i disse grupper, i løbet af fire to-ugers perioder med tre måneders mellemrum (1.-14. maj 2020 (to måneder efter den officielle nedlukning af Danmark den 11. marts 2020), den 1.-14. september 2020, den 1.-14. januar 2021 og den 1.-14. maj 2021). Analysen omfatter alle opslag, der blev delt i grupperne i disse fire tidsrum. Kun en af grupperne var allerede aktiv i det første tidsrum.

For at fastlægge i hvilken grad grupperne kan anses for at være konspiratoriske, blev alle opslag kodet manuelt med afsæt i et kvantitativt kodningssystem, der gik fra 1 (utilfredshed) til 4 (konspiration) som beskrevet ovenfor. Kodningsmetoden er blevet testet med hensyn til pålidelighed af to kodere, der uafhængigt kodede et identisk udtræk af materialet (100 opslag). Reliabilitetskoefficienterne (Krippendorff's alpha) var tilfredsstillende for alle kodede variabler.

Figur 4.1 giver et indledende overblik over de 2.527 opslag, der blev indsamlet fra de tre facebookgrupper i de fire tidsrum under COVID-19-pandemien. De tre grupper adskiller sig fra hinanden i forhold til antal opslag, både samlet og over tid. "Nej til tvangsvaccinering", den ældste af de tre grupper, nåede sit højdepunkt i september

2020 og januar 2021, før massevaccinationerne startede. "Kend din grundlov" havde langt flest opslag i januar 2021 under anden bølge af pandemien, hvor regeringen igen havde indført flere restriktioner. "Folkebevægelsen for Frihed" var også på sit højeste i januar 2021, men har generelt haft et højt aktivitetsniveau i alle fire perioder.

Figur 4.1. Typer af udsagn i coronakritiske facebookgrupper

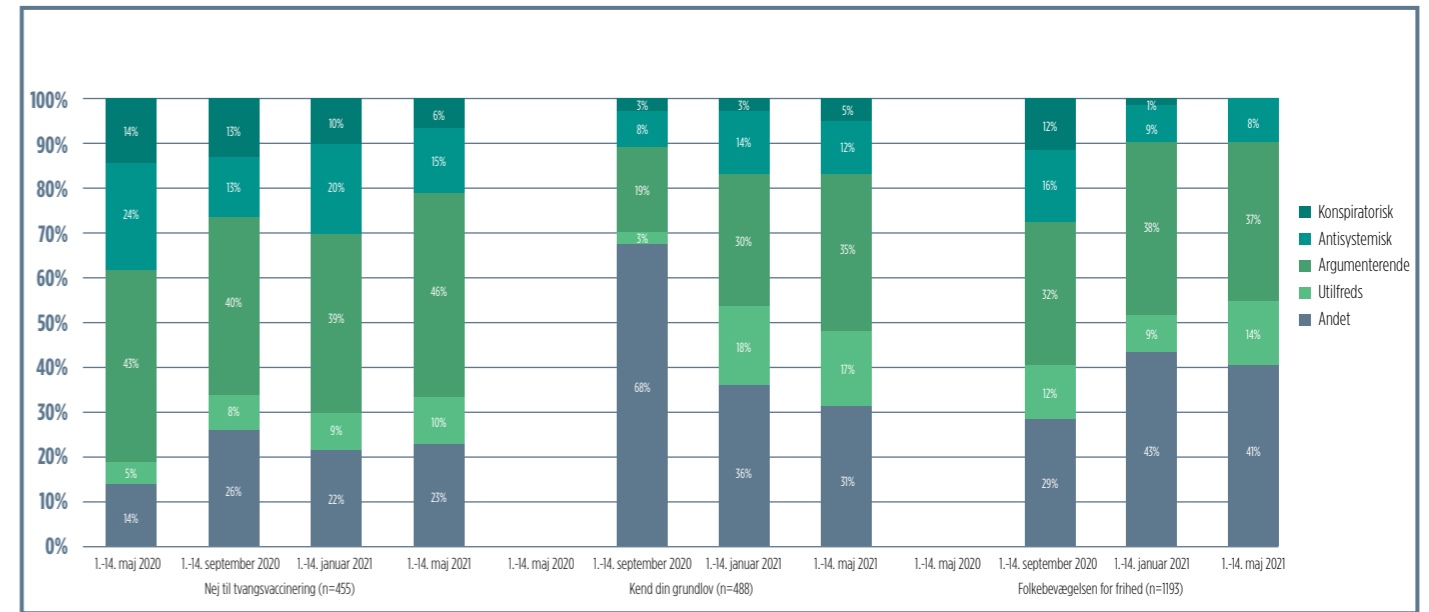

Samlet set blev kun 116 ud af de 2.527 kodede opslag (<5%) kategoriseret som konspiratoriske. 11% (267) blev klassificeret som kritiske over for det etablerede system, mens 30% (762) var argumenterende, og 10% (248) var utilfredse. Endvidere blev 29% (743) kategoriseret som "andet" og 15% (391) var ikke længere fuldt tilgængelige, fordi hele opslaget eller dele af opslaget var blevet fjernet (eksempelvis en indlejret video eller et delt opslag).

Den relative fordeling i henhold til karakteren af opslagene viser, at de tre grupper adskiller sig fra hinanden i omfanget af konspiratorisk indhold (se figur 4.2). Andelen af konspiratoriske opslag var generelt højest

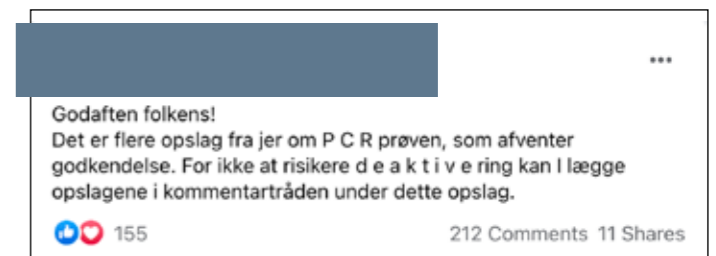
hos "Nej til Tvangsvaccinering" (11% af alle opslag, der ikke blev fjernet). I "Kend din grundlov" udgjorde de konspiratoriske opslag kun en brøkdel af alle opslag i gruppen (3% af alle ikke-fjernede opslag). Samlet set udviste indholdet i opslagene i denne gruppe større utilfredshed og kritik over tid, som det kan ses i nedgangen af "andre" opslag, fordi gruppens fokus gradvist skiftede fra diskussion af lovparagraffer til mere COVID-19-relaterede emner. Endelig forekom der flest konspiratoriske opslag i "Folkebevægelsen for Frihed" i september 2020 (12%), hvorimod der næsten ingen var i denne gruppe i de andre tidsrum. Samlet blev 5% af alle opslag fra denne gruppe kategoriseret som konspiratoriske.

Figur 4.2. Relativ andel af konspiratoriske udsagn i coronakritiske Facebookgrupper

Der er ikke nogen synlig stigning i antallet af konspiratoriske opslag over tid i nogen af de tre grupper. Antallet af konspiratoriske opslag faldt i "Nej til Tvangsvaccinering" og "Folkebevægelsen for Frihed", både i absolutte og relative tal, og der var et stabilt, lavt antal i "Kend din grundlov". Dette resultat er så meget desto mere bemærkelsesværdigt, eftersom antallet af opslag med helt eller delvist fjernet indhold var væsentligt højere i de første tidsrum (se figur 4.1). Mens der kan være mange mulige årsager til, at indholdet blev fjernet, kan det formodes, at i hvert fald en vis mængde yderligere konspiratoriske opslag havnede i denne kategori, idet brugere er særligt tilbøjelige (eller tvunget) til at fjerne indhold, der opfattes som problematisk eller kontroversielt eller er blevet markeret af faktatjekkere. En anden forklaring kunne være, at udsigten til en mulig deaktivering har gjort, at gruppemoderatorerne med tiden er blevet mindre tilbøjelige til at acceptere opslag, der overtræder Facebooks fællesskabsregler (se figur 4.3). Denne tendens kunne være et tegn på, at moderatøerne er i gang med at tilpasse sig de politikker og regler samt den moderering via algoritmer, som platformene har indført.

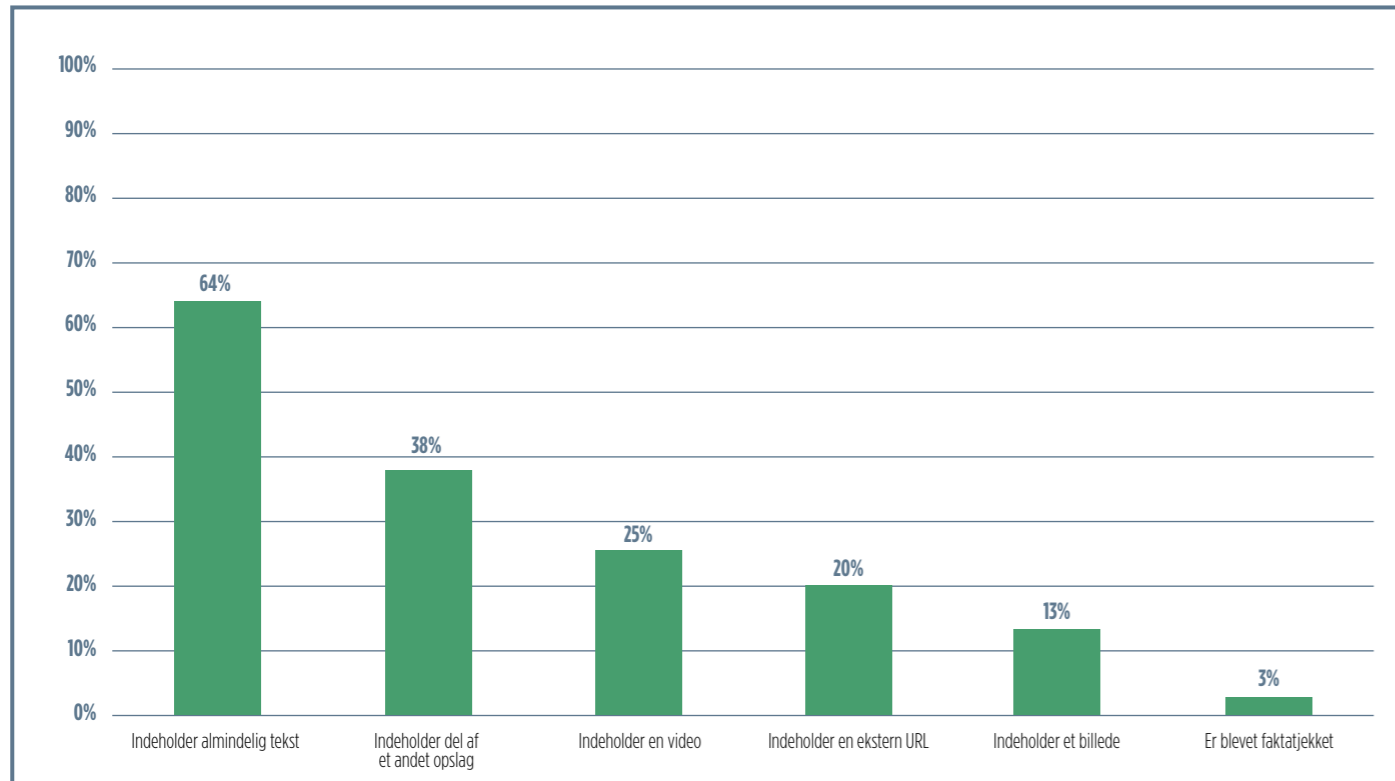
Figur 4.3. Screenshot fra facebookgruppen "Folkebevægelsen for Frihed"

Figur 4.4 undersøger nogle af de strukturelle karakteristika ved de 464 opslag, der blev identificeret som konspiratoriske i de tre facebookgrupper. Hvor et opslags konspiratoriske karakter ofte er resultatet af et samspil mellem flere elementer i opslaget, viser fordelingen af elementer i opslagene, at der findes nogle overordnede karakteristika for typiske konspiratoriske opslag. Eksempelvis indeholdt over 60% af de identificerede

konspiratoriske opslag ren tekst skrevet af den individuelle bruger, hvilket indikerer, at konspiratorisk tænkning i mange tilfælde enten indgår i brugerens eget opslag eller i en kommentar til indhold, der er viderebragt af en tredjepart. Det viderebragte indhold i konspiratoriske opslag er oftest i form af et opslag fremsendt af en anden bruger snarere end opslåede videoer, fotos eller eksterne links.

Figur 4.4. Karakteristika for konspiratoriske facebookopslag (antal=116)

Note: Opslagene kan indeholde mere end et af de ovennævnte elementer

Det er også bemærkelsesværdigt, at kun 3% af de identificerede konspiratoriske opslag er blevet markeret som "misvisende" eller "falske" af eksterne faktatjekkere, hvilket indikerer, at den automatiske søgning efter misinformation og konspirationsteorier er mere tilbøjelig til at identificere falsk og misvisende information

spredt på (næsten) identisk vis af mange brugere (eksempelvis ved at dele eksterne links eller videresende kædebrev) snarere end individuelle brugeres konspiratoriske udsagn, som ofte kan være af en meget personlig, flydende og kodet karakter.

VIGTIGSTE RESULTATER

Der har været et begrænset antal direkte konspiratoriske opslag i COVID-19-kritiske facebookgrupper under pandemien, og de var mest fremherskende i de tidlige faser af pandemien. Danske COVID-19-kritiske Facebookgrupper er generelt kendetegnet ved omfattende argumenterende kritik og et varierende antal budskaber, der er kritiske over for det etablerede system, og de benyttes ikke så ofte til blot at udtrykke utilfredshed. Konspiratorisk tænkning indgår oftest i ren tekst i et opslag, hvilket er vanskeligt at detektere med automatiske metoder på grund af opslagens individualiserede og kodede karakter.

Konklusion og diskussion af resultaterne

Vi har i denne hvidbog undersøgt tilstedeværelsen, karakteren og spredningen af konspiratorisk indhold under COVID-19-pandemien i en dansk kontekst. Samlet set viser de tre studier, at der findes konspiratorisk indhold på Facebook, men at konspiratorisk indhold har en begrænset tilstedeværelse og effekt, selv på de sider og grupper på sociale medier, der med størst sandsynlighed ville bringe konspiratorisk indhold. Det indhold, der bliver delt og cirkuleret, er snarere (ikke-konspiratorisk) misinformation (se studie 2) og kritik af det etablerede system (se studie 3). Misinformation og systemkritiske holdninger er i sig selv en udfordring, og vores resultater skal ikke ses som evidens for, at indhold på Facebook under pandemien i det store hele har været uproblematisk, men at man måske mere nuanceret bør skelne mellem forskellige typer af indhold og ikke blot karakterisere problematisk indhold som "konspiratorisk".

Ved at spore spredningen af links på tværs af Facebook samt andre platforme, er det muligt at kortlægge og sætte fokus på aktører og steder, der deltager i delingen af potentielt falsk information (som defineret af TjekDet). Studie 2 dokumenterer eksistensen af en klynge af facebookrum (overvejende grupper), der ofte deler omstridt information med hjælp fra private konti på Facebook, Twitter, Instagram og Reddit. Information, der er direkte konspiratorisk, deles imidlertid sjældent på offentlige sider og grupper. Tidligere forskning har rapporteret, at mange offentlige diskussionsfora uden en åbenlys politisk dagsorden let kan blive spredere af politisk belastet indhold som eksempelvis

konspirationsteorier, men dette fænomen synes ikke at være så almindeligt i en dansk kontekst.

Ikke desto mindre kan konspirationsteorier have en kulturel effekt, og deres betydning skal måske snarere forstås kvalitativt end kvantitativt. Uanset deres aktuelle rækkevidde på de sociale medier får konspirationsteorier i øjeblikket opmærksomhed i en sådan grad, at ordet "sølvpapierhat" nu er blevet optaget i den danske ordbog, og public service-kanalen DR har inviteret "konspirationsfolk" til at udvikle og redigere et eget TV-program. I den kontekst er de etablerede mediers rolle afgørende. Som studie 2 demonstrerer, kan en enkelt misvisende oplysning få stor rækkevidde på de sociale medier, hvis den spredes af en side, der tilhører et massemedie. Hvis massemediernes retter opmærksomheden mod konspiratorisk indhold, som måske kun har nået et begrænset antal mennesker på de sociale medier, kan konspirationsteoriene potentielt spredes endnu mere.

Opmærksomheden omkring konspirationsteorier er utvivlsomt blevet næret af observationer og narrativer om den hurtige spredning af konspirationsteorier i udlandet. Evidensen peger mod, at der er et lavere niveau af konspirationstænkning i Danmark end andre steder. Den relativt lave synlighed for konspirationstænkning er blevet bemærket i tidligere studier, der har rapporteret, at kun få danskere bekymrer sig om eller tror på konspirationsteorier, hvilket muligvis hænger sammen med den høje grad af tillid til myndigheder og medier. Et studie fra 2018

viste, at færre end 4% af respondenterne var helt enige i konspirationsteorien om, at 9/11 var et "insider-job" udført af den amerikanske regering.²⁶ Desuden har Danmark generelt udvist en høj grad af modstandsdygtighed over for online misinformation takket være robuste public service-medier, en lav grad af social polarisering og en relativt høj tillid til nyhederne²⁷ samt et veletableret faktatjek-økosystem²⁸, som stiller ressourcer til rådighed for de borgere, der er i tvivl om muligt falsk indhold.

Det metodiske design i denne hvidbog har gjort det muligt at udføre et bredt studie, der inddrager mange forskellige vinkler på det empiriske materiale, der var til rådighed. Studiet har dog visse begrænsninger, der kan have en indvirkning på resultaterne. For det første har analysen primært haft fokus på Facebook, da dette er den mest brugte sociale medieplatform i Danmark. Derfor redegør vi ikke for udbredelsen af konspirationsteorier på andre online og sociale medieplatforme. For det andet har datatilgængelighed og forskningsetik begrænset materialet til offentligt synligt indhold, hvilket har udelukket private grupper og fora. For det tredje inddrager vi ikke kommentarfelterne, hvor konspiratorisk tænkning måske lettere kan fremsættes uden for moderatorernes umiddelbare synsfelt. Sammenlagt afspejler disse overvejelser et fokus på de online rum, hvor konspirationsteoriene kan nå det største publikum, men til gengæld finder de mindst gunstige betingelser for at trives – omend disse "mindst sandsynlige" rum stadig præges af konspirationsteorier i andre lande. Slutteligt har analysen været begrænset af den korte levetid, som konspiratorisk indhold har online. Eftersom vi har udført vores analyse bagudrettet i stedet for løbende at indsamle materiale, er det sandsynligt, at en del af det konspiratoriske indhold, der er blevet lagt op i denne periode, ikke længere er tilgængeligt. I lyset af det markant lave

omfang og den begrænsede rækkevidde af åbenlyst konspiratorisk indhold, er det dog ikke sandsynligt, at den metodiske risiko for at undervurdere omfanget af konspiratorisk indhold vil ændre på vores resultater.

BILAG

Beregning af effekten af individuelle konti på spredningen af misvisende og falsk information

Hver unikke deling af et af de 66 links betragtes som et unikt opslag, uafhængigt af hvilken platform opslaget deles på. Således blev et af de 66 links delt i alt 9927 gange af 7649 unikke brugere. Det skal bemærkes, at vi ikke har opgjort, hvorvidt en facebookprofil og en instagramkonto styres af den samme person. Hvert unikke opslag er undersøgt i relation til dets potentielle effekt på spredningen af falsk information. Effekten beregnes som

$$LOG_{FL} \cdot \sqrt{IN} \cdot KO \cdot EI$$

som indeholder følgende variabler:

1. FL = antal følgere af kontoen, der har delt opslaget.
2. IN = antal interaktioner med opslaget (eksempelvis reaktioner, retweets).
3. KO = alvorsgraden af den falske information baseret på den udarbejdede kategorisering.
4. EI = kontoens egenvektor centralitet inden for netværket af alle opslag for hele listen over oprindelige links. Denne variabel medtages på grundlag af formodningen om, at konti der har delt mange links fra den oprindelige liste, har en større effekt på spredningen af potentielt falsk information.

Beskrivelse af de analyserede COVID-19-kritiske facebookgrupper

	Folkebevægelsen for frihed	Kend din grundlov	Nej til tvangsvaccinering
Størrelse (medlemmer)	29.696 medlemmer	17.210 medlemmer	2.363 medlemmer
Aktivitet (opslag den seneste måned)	1.101 opslag	602 opslag	266 opslag
Emner	Restriktioner pålagt af regeringen, demonstrationer, debat	Grundloven, lovgivning	Vaccinationer
Beskrivelse	“Gruppen fungerer primært som kommunikationsside i forhold til events, demonstrationer og andre former for lovlige og demokratiske aktiviteter...”	“I Kend din Grundlov, vil vi gerne oplyse om grundloven og dens betydning for vort land”	“Denne Facebook side handler om, at vi ALDRIG får vaccinen...”

Grupperne blev valgt med afsæt i fire kriterier: 1) Gruppens størrelse, 2) gruppens samlede aktivitet, 3) gruppens nuværende aktivitet og 4) gruppens differentiering i emner. Aktivitet og antal af medlemmer i de tre grupper som

angivet i tabellen blev registreret den 28. marts 2021 (Folkebevægelsen for frihed og Kend din Grundlov) og den 31. marts 2021 (Nej til tvangsvaccinering)

REFERENCER

- ¹Ghebreyesus, T. A. (2020, February 15) Munich Security Conference. WHO. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>
- ²Harambam, J. (2020). Contemporary Conspiracy Culture: Truth and Knowledge in an Era of Epistemic Instability. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429327605>
- ³Ibid.
- ⁴Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ⁵Ibid.
- ⁶Butter, M., & Knight, P. (Eds.). (2020). Routledge Handbook of Conspiracy Theories. https://doi.org/10.4324/9780429452734-1_1
- ⁷Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ⁸Harambam, J. (2020). Contemporary Conspiracy Culture: Truth and Knowledge in an Era of Epistemic Instability. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429327605>
- ⁹Butter, M., & Knight, P. (Eds.). (2020). Routledge Handbook of Conspiracy Theories. https://doi.org/10.4324/9780429452734-1_1
- ¹⁰Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ¹¹Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). The Conspiracy Theory Handbook. Available at <http://sks.to/conspiracy>
- ¹²Ibid.
- ¹³Ibid, p.3.
- ¹⁴Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ¹⁵Ibid, p.4.
- ¹⁶Ibid.
- ¹⁷Ibid.
- ¹⁸Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). The Conspiracy Theory Handbook. Available at <http://sks.to/conspiracy>
- ¹⁹Ibid.
- ²⁰Ibid, p.4.
- ²¹(Smallman, 2015)
- ²²(Mikkelsen, 2020)
- ²³Önnerfors, A. (2021) Konspirationsteorier och covid-19: mekanismerna bakom en snabbväxande samhällsutmaning (Report No. MSB1745). Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). <https://www.msb.se/sv/publikationer/konspirationsteorier-och-covid-19--mekanismerna-bakom-en-snabbvaxande-samhallsutmaning/>
- ²⁴See p. 3 in Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ²⁵See p. 3 in Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). The Conspiracy Theory Handbook. Available at <http://sks.to/conspiracy>
- ²⁶Harambam, J. (2020). Contemporary Conspiracy Culture: Truth and Knowledge in an Era of Epistemic Instability. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429327605>
- ²⁷Toulmin, S. E. (1958). The Uses of Argument. Cambridge University Press.
- ²⁸Jørgensen, C., & Onsberg, M. (2008). Praktisk argumentation (3rd ed.). Nyt Teknisk Forlag.
- ²⁹For more information about sign arguments, see e.g. Toulmin, S. E. (1958). The Uses of Argument. Cambridge University Press; Brockriede, W., & Ehninger, D. (1960). Toulmin on argument: An interpretation and application. The Quarterly Journal of Speech, 46(1), 44-53. <https://doi.org/10.1080/00335636009382390>
- ³⁰Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). The Conspiracy Theory Handbook. Available at <http://sks.to/conspiracy>
- ³¹For a review of research that go into these three factors see Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. Political Psychology, 40(S1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- ³²(Petersen & Osmundsen, 2018)
- ³³Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research. The International Journal of Press/politics, 25(3), 493-516. <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>
- ³⁴Mayerhöffer, E., Belluati, M., DeCillia, B., d'Haenens, L., Fubini, A., Lo, J., Nuñez, E., Ólafsson, J. G., Rega, R. (2021). How leading news media deal with online misinformation. In Trappel, J. & Tomaz, T. (Ed.) Success and Failure in News Media Performance: Comparative Analysis in the Media for Democracy Monitor 2021. Gothenburg: Nordicom.